

TASAVALLAN PRESIDENTIN ASETUS HENGENPELASTUSMITALISTA

Nykytila

Hengenpelastusmitali on perustettu vuonna 1920 annetulla asetuksella (284/1920).

Nykyinen tasavallan presidentin asetus hengenpelastusmitalista on tullut voimaan 1 päivänä heinäkuuta 1978. Siihen on tehty jälkeinpäin muutoksia, viimeksi valtion aluehallintouudistuksesta johtuen vuonna 2010 jolloin asetuksessa olevat lääninhallitus -maininnat muutettiin aluehallintovirastoksi (35/2010). Vuonna 2006 asetusta muutettiin siten, että lautakunnan sihteerintehtävät ja toimistotyöt määrättiin hoidettavaksi Etelä-Suomen lääninhallituksessa (nykyisin Etelä-Suomen aluehallintovirasto) virkatyönä.

Asetuksessa säädetään hengenpelastusmitalin antamisen perusteista, hengenpelastusmitalin ulkoasusta ja toimituskirjasta, hengenpelastusmitalin antamisesta, mitalia koskevan ehdotuksen tekemisestä, hengenpelastusmitalilautakunnasta, sekä ehdotuksen tekemisen määräajasta.

Asetuksenantovaltuus

Asetus annettaisiin julkisen arvonannon osoituksista annetun lain (1215/1999) 2 §:n 1 momentin ja 3 §:n 1 momentin nojalla. Lain 2 §:n 1 momentin mukaan tasavallan presidentin asetuksella voidaan säätää arvonimistä samoin kuin tasavallan presidentin, valtioneuvoston tai valtion muun viranomaisen päätöksellä myönnettävistä muista julkisen arvonannon osoituksista, kuten kunniamerkeistä ja ansiomerkeistä, sekä niiden myöntämisen ja peruuttamisen edellytyksistä. Lain 3 §:n 1 momentin mukaan arvonimiä ja muita julkisen arvonannon osoituksia koskevien tasavallan presidentin päätösten valmistelua varten voi olla erityisiä toimielimiä. Niiden asettamisesta, kokoonpanosta ja tehtävistä voidaan säätää tasavallan presidentin asetuksella.

Keskeiset ehdotukset

Ehdotetulla asetuksella ajantasaistettaisiin ja tehostettaisiin mitaliehdotusten käsittelyprosessia sekä tarkistettaisiin hengenpelastusmitalilautakunnan toimintaa koskevat säännökset. Hengenpelastusmitalilautakunnan päätösvaltaisuutta ja päätöksentekoa sekä lautakunnan palkkioita koskevat säännökset olisivat uusia. Hengenpelastusmitaliasiakirjoja ei vastaisuudessa enää lähetettäisi sisäasiainministeriöön kirjattavaksi vaan ne arkistoitaisiin suoraan Etelä-Suomen aluehallintovirastoon. Asetukseen ei ehdoteta enää otettavaksi erikseen säännöksiä siitä, että viranomaistaho voi esittää hengenpelastusmitalin myöntämistä.

Lausunnot

Asetusluonnoksesta pyydettiin lausunnot tasavallan presidentin kanslialta, valtioneuvoston kanslialta, oikeusministeriöltä, sisäasiainministeriön poliisiosastolta, sisäasiainministeriön hallintoyksiköltä, sisäasiainministeriön oikeusyksiköltä, sosiaali- ja

terveysministeriöltä, aluehallintovirastoilta, Poliisihallitukselta, Suomen Meripelastusseura ry:ltä, Suomen Uimaopetus- ja Hengenpelastusliitto ry:ltä ja Suomen Punaiselta Ristiltä. Lausunto saatiin kaikilta paitsi sisäasiainministeriön hallintoyksiköltä ja Lapin aluehallintovirastolta.

Lausunnoissa esitettiin täsmennyksiä luonnoksen 1, 3, 4 ja 5 §:iin. Täsmennykset koskivat mm. hengenpelastusmitalin antamista ja hengenpelastusmitaliehdotuksen tekemistä Ahvenanmaalla. Aluehallintovirastoa vastaava orgaani Ahvenanmaalla on Ahvenanmaan valtionvirasto. Sisäasiainministeriön rooli asian esittelijänä ja hengenpelastusmitalikunnan asema ratkaisuehdotuksen tekijänä ehdotettiin täsmennettäväksi.

Asetusluonnos on ollut tarkastettavana oikeusministeriön lainvalmisteluosaston lain-tarkastusyksikössä.

Yksityiskohtaiset perustelut

1 § Hengenpelastusmitalin myöntämisen perusteet

Säännöksen sisältö pysyisi ennallaan. Hengenpelastusmitali annettaisiin tunnustukseksi erittäin rohkeasta tai neuvokkaasta tai oman hengenvaaran uhalla suoritetusta teosta, jolla toisen ihmisen henki on pelastettu uhkaavasta vaarasta. Hengenpelastusmitali voitaisiin edelleen erityisistä syistä antaa myös yhteisölle, jolla on suuret ansiot ihmishenkien pelastamiseen liittyvässä kasvatus- ja valistustyössä.

Hengenpelastusmitalin saamisen kriteerit ovat varsin tiukat. Hengenpelastusmitali on viimeisien vuosien aikana annettu pääasiassa ainoastaan silloin, kun pelastaja on vaarantanut oman henkensä pelastustekoa suorittaessaan. Esimerkiksi vuonna 2009 hengenpelastusmitali annettiin 7 henkilölle, kun sitä oli esitetty 79 henkilölle.

2 § Hengenpelastusmitali ja omistuskirja

Hengenpelastusmitalin mallia ei muutettaisi. Mitali lyötettäisiin hopeasta ja se olisi ympyrän muotoinen, halkaisijaltaan 31 millimetriä. Mitalin etusivulla olisi kohokuvio laakeriseppeleen ympäröimänä, elämänliekkiä pitävä käsi ja takasivulla kohokuviona Suomen vaakunan leijona ja reunakirjoitus ”Ihmishengen pelastamisesta” tai ”För räddning av människoliv”. Mitalia kannettaisiin 28.5 millimetriä leveässä mersinisessä nauhassa, jossa on viisi valkoista pystyjuovaa, rinnan vasemmalla puolella kunniamerkin tapaan. Nauhaa voitaisiin kantaa myös ilman mitalia 10 millimetrin korkuisena nauhalaattana. Pykälässä säänneltäisiin myös mitalia seuraavasta omistuskirjasta. Voimassa olevan asetuksen mukaan hengenpelastusmitalia kannetaan muiden mitalien edellä. Tämä ei kuitenkaan vastaa nykyistä käytäntöä ja on riskitön ritarikuntien suurmestarin 10.10.1958 tekemän päätöksen kanssa, joka koskee suomalaisten virallisten kunnia- ja ansiomerkkien kantamisen järjestystä. Tämän vuoksi on perusteltua muuttaa asetusta siten, että hengenpelastusmitalia kannetaan kunniamerkin tapaan.

3 § Hengenpelastusmitalin antaminen

Hengenpelastusmitalin merkityksen ja arvokkuuden vuoksi on perusteltua, että mitalin antaa vastaisuudessa tasavallan presidentti. Mitali ja omistuskirja annettaisiin maksutta.

Hengenpelastusmitalin antaminen on asia, joka koskee yksityistä henkilöä. Perustuslain 58 §:n 3 momentin 3 kohdan mukaisesti tällaisissa asioissa tasavallan presidentti tekee päätöksen valtioneuvostossa ilman valtioneuvoston ratkaisuehdotusta. Hengenpelastusmitaliasiakirjat esittelee presidentille sisäasiainministeri. Esittelyä varten hengenpelastusmitalilautakunta toimittaa sisäasiainministeriön ehdotuksensa hengenpelastusmitalien antamisesta. Varsinaisen päätösehdotuksen lisäksi sisäasiainministeriön on toimitettava asian esittelyn kannalta tarpeelliset asiakirjat, kuten selostus perusteena olevista teoista. Alkuperäisiä hakemusasiakirjoja ei toimiteta sisäasiainministeriön.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin hengenpelastusmitalin luovuttamisesta. Ehdotetun mukaisesti mitalin luovuttaisi se aluehallintovirasto, jonka toimialueella mitalin saajan kotipaikka sijaitsee. Jos mitalinsaajan kotipaikka sijaitsee Ahvenanmaan maakunnassa, mitalin luovuttajana toimisi Ahvenanmaan valtionvirasto.

4 § Hengenpelastusmitalilautakunta

Hengenpelastusmitalin antamista koskevien ehdotusten käsittelyä varten olisi edelleen hengenpelastusmitalilautakunta. Sääntelyyn ehdotetaan muutosta sen osalta, ettei hengenpelastusmitalilautakunta enää vastaisuudessa olisi sisäasiainministeriön apuna käsiteltäessä hengenpelastusmitalin antamista koskevia ehdotuksia. Muutos olisi perusteltu suhteessa asetuksen 5 §:ssä ehdotettuun sääntelyyn, jonka mukaisesti hengenpelastusmitaliehdotukset lähetettäisiin aluehallintovirastoista suoraan hengenpelastusmitalilautakuntaan.

Voimassa olevan asetuksen nojalla lautakuntaan kuuluu viisi tasavallan presidentin neljäksi vuodeksi kerrallaan määräämää jäsentä, joilla kullakin on henkilökohtainen varajäsen. Jäsenistä määrätään yksi toimimaan puheenjohtajana ja yksi varapuheenjohtajana.

Julkisen arvonannon osoituksista annetun lain (1215/1999) 3 §:n 1 momentin mukaan arvonimiä ja muita julkisen arvonannon osoituksia koskevien tasavallan presidentin päätösten valmistelua varten voi olla erityisiä toimieliimiä. Niiden asettamisesta, kokoonpanosta ja tehtävistä voidaan säätää tasavallan presidentin asetuksella. Hengenpelastusmitalilautakunnan ohella on olemassa arvonimilautakunta ja virkaansiomerkkitoimikunta. Lain 3 §:n 2 momentin mukaan toimieliimen asettamisesta päättää presidentti, jollei asettamis päätöksen tekemistä ole säädetty muun viranomaisen tehtäväksi. Presidentti tekee päätöksen valtioneuvostossa ilman valtioneuvoston ratkaisuehdotusta.

Asetuksessa ehdotetaan säänneltäväksi hengenpelastusmitalilautakunnan päätösvaltaisuudesta ja päätöksenteosta. Lautakunta kokoontuisi puheenjohtajan tai varapuheenjohtajan kutsusta. Lautakunta olisi päätösvaltainen, kun puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja ja vähintään kaksi lautakunnan muista jäsenistä on läsnä.

Lautakunnan päätökset ratkaisuehdotuksiksi tehtäisiin 4 §:n 3 momentin mukaisesti yksinkertaisella äänen enemmistöllä. Jos äänet menevät tasan, päätökseksi tulee se mielipide, jota kokouksen puheenjohtaja on kannattanut. Lautakunnan jäsenellä olisi oikeus saada eriävä mielipide merkityksi pöytäkirjaan.

Ehdotetun 4 §:n 4 momentissa täsmennettäisiin hengenpelastusmitaliehdotuksista tehdyn hengenpelastusmitalilautakunnan ratkaisuehdotuksen toimittamisesta sisäasiainministeriölle, joka esittelisi asian tasavallan presidentille kuten nykyisinkin.

Ehdotetun 4 §:n 5 momentin mukaisesti hengenpelastusmitalilautakunnan jäsenille ja varajäsenille ei maksettaisi palkkiota tai korvauksia. Säännös on tarkoituksenmukainen, koska kumotussa valtioneuvoston päätöksessä komiteoista (218/1988) 15 §:ssä säänneltiin palkkioista. Lautakunnan jäsenille ei tähänkään saakka ole maksettu palkkiota.

Lautakunnan sihteerintehtävät ja toimistotyöt hoidettaisiin jatkossakin Etelä-Suomen aluehallintovirastossa virkatyönä.

Voimassa olevan asetuksen mukaan hengenpelastusmitalilautakunnasta on muutoin voimassa, mitä valtion komiteoista on määrätty. Valtioneuvoston päätös komiteoista (218/1988) on kumottu valtioneuvoston asetuksella (1040/2002). Hengenpelastusmitaliasetuksen ao. säännöksellä ei täten ole enää säädöspohjaa, jonka vuoksi sitä ei voida ottaa ehdotettuun asetukseen.

5 § Ehdotuksen tekeminen hengenpelastusmitalin antamisesta

Ehdotus hengenpelastusmitalin antamisesta yksityiselle henkilölle tehtäisiin edelleen kirjallisesti sille aluehallintovirastolle, jonka toimialueella asetuksen 1 §:ssä tarkoitettu teko on tapahtunut tai, jos teko on tapahtunut maan rajojen ulkopuolella, sille aluehallintovirastolle, jonka toimialueella pelastajalla tai pelastetulla on kotipaikka. Ehdotuksen tekemiseen sovellettaisiin hallintolain (434/2003) 19 §:ää asian vireillepanosta.

Hengenpelastusmitaliehdotus on vapaamuotoinen, mutta siinä tulisi olla ainakin seuraavat tiedot: 1) mitaliehdokkaan tiedot (niin tarkasti kuin mahdollista: nimi, syntymäaika, kotipaikka, kotiosoite ja puhelinnumero); 2) tapahtuma-aika (päivämäärä ja kellonaika); 3) tapahtumapaikka (kunta, osoite); 4) tapahtumaseloste: mitä on tapahtunut ja perustelut hengenpelastusmitalin myöntämiselle; 5) ehdotuksen tekijän tiedot (sukunimi, etunimet, kotiosoite, puhelinnumero ja sähköpostiosoite). Mikäli tapahtumasta on uutisoitu, ehdotukseen voi liittää mukaan teosta kertovan lehtijutun tai vastaavan.

Asianomaisen aluehallintoviraston tai Ahvenanmaan valtionviraston tulisi hankkia tarvittava selvitys asiassa. Aluehallintovirastoista annetun lain (896/2009) 4 §:n 3 momentin mukaisesti aluehallintovirastolla voi olla myös muita erikseen säädettyjä tehtäviä kuin lain 4 §:n 1 ja 2 momentissa säädetyt tehtävät.

Hallintolain 31 §:ssä on säädetty viranomaisen selvittämisvelvollisuudesta. Pykälän 1 momentin mukaan viranomaisen on huolehdittava asian riittävästä ja asianmukaisesti selvittämisestä hankkimalla asian ratkaisemiseksi tarpeelliset tiedot sekä selvityk-

set. Hengenpelastusmitaliasiassa tämä edellyttää useimmiten silminnäkijöiden kuulemista tapahtumakulun selvittämiseksi. Aluehallintovirasto tai Ahvenanmaan valti-onvirasto pyytää tarvittaessa lisätietoja hengenpelastusmitaliehdotuksen tekijältä.

Poliisi on aluehallintovirastoja avustaen suorittanut silminnäkijöiden kuulemisia ja laatinut kuulustelupöytäkirjan. Asetuksen 5 §:n 2 momentissa säädettäisiin siitä, että aluehallintovirasto voi pyytää poliisilta selvityksen mitalin myöntämisperusteiden olemassaolosta. Säännöksellä on ohjaava tarkoitus, eikä sillä luoda toimivaltaa tai velvoitteita aluehallintovirastojen tai poliisin osalta. Poliisin selvitys perustuisi lähinnä tietoihin, joita poliisi on saanut muiden vaaratilanteeseen liittyvien tehtäviensä hoitamisen yhteydessä. Poliisi ei esimerkiksi voi velvoittaa ketään saapumaan kuul-tavaksi pelkästään hengenpelastusmitalin myöntämisperusteiden olemassaolon selvit-tämisen vuoksi.

Nykyisen sääntelyn mukaan aluehallintoviraston tulee lähettää asiakirjat ja oma lau-suntonsa siitä sisäasiainministeriölle. Tämä ei ole enää tarkoituksenmukainen käytän-tö, koska hengenpelastusmitalilautakunnan sihteerintehtävät ja toimistotyöt hoidetaan virkatyönä Etelä-Suomen aluehallintovirastossa. Tämän vuoksi ehdotetaan, että alue-hallintoviraston tai Ahvenanmaan valtionviraston tulisi lähettää asiakirjat ja lausun-tonsa siitä hengenpelastusmitalilautakunnalle eli käytännössä osoitettuna Etelä-Suomen aluehallintovirastolle.

Asetuksessa ei enää tarvittaisi säännöstä, jonka mukaan aluehallintovirasto voi myös oma-aloitteisesti esittää hengenpelastusmitalin antamista, koska ehdotuksen tekemi-nen on katsottava mahdolliseksi ilman nimenomaista säännöstäkin ja hengenpelas-tusmitalin tarkoituksen kannalta on muutoinkin perusteltua, että mitalia voi ehdottaa myös viranomaistaho.

Ehdotus hengenpelastusmitalin antamisesta yhteisölle tulisi vastaisuudessa tehdä kir-jallisesti hengenpelastusmitalilautakunnalle. Nykyisin ehdotus on tehtävä sisäasiain-ministeriölle, mutta koska ministeriö ei käytännössä enää hoida mitaliehdotuksiin liittyviä valmistelutehtäviä, ehdotukset on tarkoituksenmukaista osoittaa hengenpe-lastusmitalilautakunnalle.

Voimassa olevassa asetuksessa on erillinen pykälä ministeriön ja keskusviraston oi-keudesta ottaa vastaan ehdotuksia ja tehdä esityksiä hengenpelastusmitalin antami-sesta. Tätä säännöstä ei ehdoteta otettavan asetukseen. Hallintolain 21 §:n 1 momen-tin mukaisesti viranomaisen on viipymättä siirrettävä asiakirja toimivaltaiseksi kat-somalleen viranomaiselle. Siirrosta on ilmoitettava asiakirjan lähettäjälle. Esityksen tekemisen myös viranomaisen, kuten ministeriön toimesta, on katsottava olevan mahdollista ilman nimenomaista säännöstäkin. Hengenpelastusmitalin tarkoituksen kannalta on muutoinkin perusteltua, että mitalia voi ehdottaa myös viranomaistaho.

6 § Ehdotuksen tekemisen määräaika

Ehdotuksen tekemisen määräaikaa koskeva sääntely jätettäisiin ennalleen. Ehdotus hengenpelastusmitalin antamisesta yksityiselle henkilölle tulisi tehdä viiden vuoden kuluessa sen kalenterivuoden päättymisestä, jona ehdotuksen perusteena oleva teko on tapahtunut.

Erityisistä syistä voitaisiin myöhemminkin tehty ehdotus hengenpelastusmitalin antamisesta ottaa käsiteltäväksi. Viime vuosina hengenpelastusmitalilautakunta on ottanut käsiteltäväkseen ainoastaan yhden määräajan ylittäneen ehdotuksen. Perusteena oli pelastetun/mitaliehdotuksen tekijän kykenemättömyys tehdä esitys määräajassa terveydellisistä syistä.

7 § Voimaantulo

Asetus ehdotetaan tulevaksi voimaan 1 päivänä maaliskuuta 2011.